

եկան նաև արդէն իսկ ծանրորէն տկարացած խաչակիր իշխաններու կողմէ հաշտութեան առաջարկներ և Սալահէտտին ճարպիկ քաղաքականութեամբ մը, իր թշնամիները նկզը զնչլով, իրեն դէմ Սելճուկ-խաչակիր զաշնակցութիւն մը չստեղծելու համար, առժամայէս բարձի թողի ընելով Պաղեստինը խաչակիրներէն հիմնովին մաքրելու իր նպատակը, ընդունեցաւ իրեն եղած առաջարկները և իրեն համար բաւական նպաստաւոր պայմաններով հաշտուեցաւ ամէնուն հետ:

Այս զաշինքէն քիչ ետք Երուսաղէմի Պալատին Դ. թաղաւորը բորտութեան տխտէ բռնուելով վախճանեցաւ 1185-ին. անոր յաջորդեց իր ութնամեայ քեռորդին, այսինքն Պալատին Դ. ի Սիպիլ քրոջ և ասոր առաջին ամուսին Գուլիէլմոսի որդին, Պալատին Ե. անունով: Այս գեոատի թագաւորն ալ տարի մը ետք 1186-ին վախճանեցաւ բորտութեամբ և անոր յաջորդեց Պալատին Դ. ի Սիպիլ քրոջ երկրորդ ամուսինը՝ Գուլիտոն Լուսինեան, որու ընտրութիւնը անվերջ երկպառակութիւններու զուռ բացաւ:

Երբ մէկ կողմէն խաչակիր Տէրութեան արքայական շարունակութիւնը, չափահաս և օրինաւոր յաջորդներու չզոյութեան պատճառով, մեծ կնճիւռներ և նախնածներ յառաջ կը բերէր՝ չըջակայ իսլամ Սուլթանութիւններու կացութիւնն ալ նոյն ընթացքը կը ստանար: Մուսուլի և Հալէպի Սուլթաններն, որոնք այս առններ վախճանեցան, իրենց իշխանութիւնը տիրաբար ձեռք առնող յաջորդներ չձգեցին և ժառանգներու միջև սկսաւ գահերու շուրջ կատաղի կռիւներու շարք մը, որոնք վերջ գտան Իզզէտտին Մաքսուտ անուն անձի մը սուլթանական տիտղոսներուն տէր գառնալովը: Իզզէտտին օրներմ հակառակորդն էր Սալահէտտինի, այնպէս որ իր առաջին գործը եղաւ հսկայ բանակ մը կազմակերպել և միաբանելով Երուսաղէմի Գուլիտոն թագաւորին հետ յարձակիլ Սալահէտտինի երկիրներուն վրայ:

(Շարունակելի)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ

ԼԱՏԻՆ ԿՐԿՆԱԳՐԻ ՄԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

Նախ և առաջ տամ կտրդ մը ծանօթութիւններ: Կրկնագրին գտնողն է E. S. Buchanan⁽¹⁾: Ան է որ կրկնագրիւ լուծած, և Լատիներէնէ Անգլիերէնի թարգմանած է: Բազմահմուտ հեղինակին հանդիպեցայ 1929 Ապրիլ 26-ին Նիւ-Եորք քաղաքին հինգերորդ պողոտայի և 42րդ փողոցի մատենադարանին ձեռագրաց բաժնին մէջ, ուր հայ. ձեռագիր մը պրփտելով զբաղած էի: Նշանաւոր և քաջածանօթ հեղինակը հետաքրքրուելով աշխատութեամբս, ինծի մօտեցաւ և խօսակցութեան ընթացքին ինծի նուիրեց օրինակ մը իր երկերէն միոյն, ստորագրելով զայն: Յարմար կը գտնեմ ՍԻՍՆԻ ընթերցողներուն ներկայացունել 76 էջոց շահեկան այդ գրքոյի պարունակութենէն մաս մը և հեղինակին յառաջարանը, թարգմանելով անգլերէնէ:

E. S. Buchanan 1896 - 1911-ի չըջանին Եպիսկոպոս Ուայուրթի հետ, (վերջինս հրատարակիչ Օքսֆորդ Վուլկաթայի), Եւրոպայի մեծագոյն Լատինագէտներէն մին է: Երկուքը ծանօթացած և աշխատակցած են Սալիզպուրիի Մայր եկեղեցւոյն մէջ 1896 ին: E. S. Buchanan տեսած է աշխարհի հընադոյն ձեռագիրները, ծանօթ է նաև Աւետարանին հայերէն թարգմանութեանց տարբերութեանց: Այցելած է Ֆրանսա, Անգլիա, Իրլանտա, Գերմանիա, Աւստրիա, Իտալիա և Եւրոպայի գլխաւոր մատենադարանները: Որեւէ ապրող Լատինագէտէ աւելի Լատին հրատարակութիւններ ըրած է, նոյն իսկ աւելի քան իր ուսուցիչը Սալիզպուրիի Եպիսկոպոսը:

1902-ին Բարիդի մէջ սկսաւ զբաղիլ կրկնագրերով, Ֆլէտչրի կրկնագրիւ՝ որուն լուացումը գրութիւնը Եւրոպայի լուագոյն գիտնականներուն ջանքերը ապարդիւն հանեց, իր կողմէն կատարելապէս լուծուելէ վերջ՝ 1907-ին Օքսֆորդի համա-

(1) An Unique Gospel Text, E. S. Buchanan pub. Heath Cranton Limited, Fleet Lane, London, E. C.

լսարանէն հրատարակուեցաւ : Ան իր կեանքը նուիրած էր 1896-էն սողին Աւետարանին բնագիրը գտնալու նպատակին :

Ստորեւ կուտամ իր վերոյիշեալ աշխատութեան յառաջարանը թարգմանուած անգլերէնէ :

«Աւետարանաց այս եզական գրութեան գլխաւը եղած է 1916-ին, Նիւ-Եորք քաղաքին մէջ : Կրկնագիրը պարունակող հատորը այժմ կը պահուի Ամերիկայի Սպանիական Ընկերութեան հաւաքածոյին մէջ : Այս ընկերութեան հիմնադիրը և նախագահն է Մր. Արչըր Միլթոն Էնթրիքսը : 1916 Մայիսին Սպանիական Ընկերութեան ձեռագրաց հանդէս նշանակուած ըլլալով՝ առիթը ունեցաւ տանելու կրկնագիրը գրատան շէնքին վերնատունը, և հոն արեւի առատ լոյսով, ապակիով մը միայն ինձմէ զատուած, նուրբ մագաղաթներուն ջնջուած բնագիրը կրցաւ քաղել : Քսան տարիէ ի վեր կը փնտռէի Աւետարանին բնագիրը, և այդ նպատակով այցելած էի Եւրոպայի գլխաւոր մատենադարանները : Բայց ջանքերս քիչ յաջողութիւն ունեցան : Այժմ նոր Աշխարհի մէջ գտաւ փնտռածս մարգարիտը, որ Սպանիայի Թարակոնայի⁽¹⁾ տունէն բերուած է նախ Համպուրի, յետոյ Լոնտոն և անկէ ալ Նիւ-Եորք :

(1) Tarragona եղած է Մաւրիտանացոց իշխանութեան տակ 850-1220 թ. Քրիստոսի, երբ Մաւրիտանացիք Սպանիոյ այս մասին կրտիրէին : Թարակոնա եղած է շատ մը բարեպաշտ և պատուաւոր Հռոմէական կաթողիկէ քրիստոնեաներու բնակարար Ա. և Բ. դարերուն : Քրիստոնեաներու առաջին հօտը՝ Սպանիոյ մէջ՝ հոս կազմուած է : Մաւրիտանացիք Հռոմէականութեան իրենց սահմանները թափանցելուն արգելք եղան, թէպէտ վերջ ի վերջոյ տեղի տուին : Կրկնագիրս, գրուած իններորդ դարուն իր առաջին պարունակութեամբ (կրկնագրի չի վերածուած դեռ), կը գտնուէր Թարակոնայի Կաթողիկէին մէջ, ուր անշուշտ կը կարդացուէր : Ինչպէս ըսինք՝ շրջանը Մաւրիտանացոց ազդեցութեան տակ ըլլալով ձեռագիրս աղատ կը մնար Հռոմէական եկեղեցւոյն գրաքննութենէն : Եւ սակայն ժ. դարուն երբ Մաւրիտանացիք հեռացան և Հռոմէական եկեղեցին իր ազդեցութիւնը կրցաւ հոս ալ տիրապետել տալ՝ այն ատեն ձեռագիրս ալ ձեռք անցուելով իր բուն գրութիւնը ջնջուեցաւ և անոր տեղ մագաղաթին վրայ Հռոմէական եկեղեցւոյն ընդունած վաղկաթան ընդօրինակուեցաւ, այսպէս ըլլալով կրկնագիր, որ քսաներորդ դարուն միայն իր գաղանիքը դուրս տուաւ E. S. Buchanan ի աշխատութեամբ :

Թանկագին մագաղաթը իր սկզբնագրով թաթկուած էր քիմիական բաղադրութեանց մէջ, և կերուած էր մեղանք գրեթէ ամբողջապէս : Բայց մագաղաթին վրայի մետաղէ գրչին հետքերը ու խորքերը՝ որոնցմէ քիմիական բաղադրութիւնը հանած էր մեղանք՝ կը մնային :

Սրբումը այնքան ամբողջական եղած էր որ 9 ամիս վերջը միայն վերահասու եղաւ թէ այդ ձեռագիրը ամբողջապէս կրկնագիր մըն է, և ոչ թէ մի՛ այլ երկո՛ւ անգամ գործածուած է Սուրբ Գրութիւնը ընդունելու համար : Յետոյ անամպ օրերուն կատարուած խնամաւոր քննութեամբ առաջին ընդօրինակութեան գիրը կարելի եղաւ գտնել և պահել յիշդրութեան մէջ իրենց չափն ու ձևը :

Վերջապէս բոլոր կազմուեցան և վերագտնուեցան իրենց պահուած վիճակէն, և այժմ մասամբ կը ներկայացուին ընթերցողաց, որոշ և տպուած կերպով :

Գրութեան ստացուած մասերը համեմատելով Աւետարանին, ասոր յաւելեալ մասերը կ'անհետանան : Հոն չկան սերունդորանութիւնք : Չկան անէմքներ : Թուղի ծառը ո՛չ անիծուած և ոչ ալ փճացուած է : Չկան Գալոց խնդիրներ : Յուդայական իրերը որոշ են իրենց բացակայութեամբ : Ղազարոս չի տարուիր Աքռահանու գիւղը, և ոչ ալ փրկութեան Հրկից ըլլալը կը յայտարարուի : Տէրն Յիսուս չի ստորագրեր Հրէական Աւանդութիւնները, և ոչ ալ իր դասերուն մէջ կը գործածէ : Դատաստանի օրը գոյութիւն չունի և ոչ ալ որեւէ ակնարկութիւն կայ Աշխարհի վերջաւորութեան մասին : Առաքեալ բոլոր ոչ մէկ տեղ կը հանդիպի : Բոլորը հետեւողներ են Տէր Յիսուսի և Սուրբ Հոգւոյն :

Մկրտութեան յիշատակելիլը չէ գրանուած, և ոչ ալ իրը սրբութիւն Զատիկական Ընթրիքը շարունակելու հրամանները մեր Տէրը կատարեց իր հետեւողներով : Նիկոզիմոս անուանուած փարիսեցին, որ նորագոյն գրութեանց մէջ Տիրոջ կողմէ հարցաքննուցաւ՝ պատասխան կ'ընդունի անկէ. «Մարդը՝ Աստուծոյ որդի կ'ըլլայ Սուրբ Հոգւով» :

Ամէն բան հոգեբանական է, և Նիւթական իրերու չի գպիր. Բանը կը քարոզէ Սուրբ Հոգւոյն խօսքերը մարդոց

նողիներուն: Տէրն Յիսուս իր ծնունդը կը յայտարարէ Կոյսէն, և ամէն յայտարարութեան առթիւ ինքզինքը կը միացունէ իրր Աստուծոյ Որդի՝ հոգիներու հօր և Սուրբ Հոգւոյն հետ, որ կը կոչուի հոգիներու Փրկիչ: Ամէն բան Աստուծմէ է, և ամէն բան շնորհք է: Ապառնալիքներ չկան և յիշատակութիւն չկայ Դժոխքի կամ Գեհեննի: Անոնք որոնք ասկէ կ'անցնին՝ զեռ կուրացած չար ոգիներէ՝ իրենց աչքերը պիտի բանան անմարմին կեանքին մէջ ուր կը մտնեն: Աստուծոյ որդիները անմիջապէս փառաց պիտի հասնին, ուր անոնք պիտի փրկուին չար ոգիներու յարձակումներէն և յաւիտենական օրհնութիւն պիտի վայելեն: Ըստ երևոյթի այս յստակ յայտնութիւնները աշխարհէն պահուած և հալածուած են մարդոց կողմէն, որոնք մեծապէս կարիք զգացած են այդպէս ընելու, որովհետեւ փափաքած են ուրիշ մարդիկը իրենց գերել, սատանային զրգումով՝ որ մարդուն գլխաւոր թշնամին է: Մեր ներկայ տառապանքներէն ծնեալ սրտագին ակնկալութեանց մին ալ է որ այս Պատերազմէն վերջ քաղաքական և եկեղեցական բռնադատութիւնները անցեալին պիտի պատկանին:

Նոյն առին ընենք մեր աղօթքը առ Որդին Աստուծոյ:

Տէր, տուր մեզ Սուրբ Հոգւոյ շնորհքը, որպէսզի չար ոգիները չտիրեն մեր հոգիներուն:»

Լոնտոն Օգոստոս 15, 1918

E. S. B.

(E. S. Buchanan, M. A., B. Sc.)

Յարգոյ հեղինակը ինծի նուիրած գրքոյին մէջ գրելով աւելցուց: «Այս Թաւաղոնայի կրկնագիրին պարունակութիւնը այժմ հաստատուած է իր ընդհանուր գիծերուն մէջ ուրիշ կրկնագրով մը, որ ընդօրինակուած է Արմաղի մէջ (Իրլանտ) Դոդ գարուն, 350 ին:»

Հոս կը թարգմանեմ կրկնագրին ընթերցուածքէն, զոր հեղինակը հրատարակած է գրքոյիս մէջ լատին բնագրով և Անգլ. թարգմանութեամբ:

«Օրհնեալ են անոնք որոնք կը փնտռեն Աստուծոյ որդիներուն հոգիներուն փառքը, որովհետեւ անոնք հոգիներու

Փրկչին միջոցաւ պիտի ստանան Հոգիներու Հօր փառքը, և փառքը հոգիներու Փրկչին և փառքը Աստուծոյ Որդւոյն:»

«Օրհնեալ են անոնք որոնք անօթի և ծարաւի են հոգիներու Հօր փառքին և հոգիներու Փրկչին փառքին և Աստուծոյ Որդւոյն փառքին, քանզի անոնք պիտի զոհացունին:»

«Օրհնեալ են անոնք որ կը հալածուին չար ոգիներէ, քանզի կը պահեն Հոգիներու Փրկչին իրենց խոստումը, որովհետեւ անոնց հոգիները պիտի ամբարտնեցան հոգիներու Փրկչէն:»

«Օրհնեալ են անոնք որոնք հոգիներու Փրկչին շնորհիւ կը պահեն հոգիներու Փրկչին իրենց խոստումը, որովհետեւ իրենց հոգիները պիտի փրկուին չար ոգիներէն հոգիներու Փրկչին կողմէ: (Էջ 3):»

Եւ այլն և այլն: Ուրիշ հաստատմը —

Կին մը ճամբելը (Մտթ. Ե. 27-32)

«Դու իմացած ես որ ըստուած է, 'մի շնար':»

«Բայց ես քեզի կ'ըսեմ. որեւէ մարդու հոգի որ կը նայի կնոջ վրայ, որ ստեղծուած է ոգիներու Փրկչին կողմէ հոգիներու Հօր փառաց համար և փառաց համար հոգիներու Փրկչին և փառաց համար Աստուծոյ Որդւոյն՝ դուն կը փորձես ներառել, և ատով կը շնաս:»

«Դուն իմացած ես որ ըստուած է. ով որ ճամբէ իր կինը բացի շնալու պատճառաւ, թո՛ղ թողութեան վկայագիր մը գրէ ներս համար:»

«Բայց ես կ'ըսեմ քեզի. Ան որ կը ճամբէ իր կինը որովհետեւ նէ շնացած է, պատճառ եղած է որ նէ շնայ:»

Ահա միայն այս երկու պատառիկները իր նմոյշ կը ներկայացունեն:

Յ. ԲԻԻՐՏԵԱՆ

Ծանօթ. Այս յօդուածը կը հրատարակեմ լոկ իր հետաքրքրականութեամբ համար: Այժմեան Աւետարանին նկատմամբ տեւէ վերապահում չ'առքեր այս յօդուածը: Կ'եւելի քէ գտնուած բնագիրը իր դատուն աղանդաւորներու կողմէ շինուած համառօտութիւն մըն է. նման բաներ պատահած են պատմութեան մէջ: ԽՄԲ.

Վ Ի Դ Ա

Նախորդ թիւին մէջ էջ 261 սիւնակ ր. տող 18 յիւսկէսին կանգալ յիւսկէսին: